

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΔΙΚΤΥΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΌΣ ΔΙΆΛΟΓΟΣ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΌ

ΣΧΌΛΙΟ/ΑΞΙΟΛΌΓΗΣΗ

Δίκτυα Κειμένων

1. Τι είναι ένα δίκτυο κειμένων;
2. Κριτήρια επιλογής κειμένων
3. Ποιο υλικό είναι χρήσιμο για τη διδασκαλία του μαθήματος και με ποιον τρόπο;

Δίκτυα Κειμένων

(τι είναι ένα δίκτυο κειμένων / και τι δεν είναι)

- το δίκτυο κειμένων δεν είναι απλώς μια συλλογή κειμένων με θεματική συνάφεια, αλλά με μια συγκεκριμένη προβληματική ή ένα νήμα που τα συνδέει / τη θεματική συνοχή την οικοδομούν και τη διερευνούν οι μαθητές από κοινού με τον διδάσκοντα
- τα κείμενα που συνιστούν ένα δίκτυο αποτελούν λογοτεχνικές αναπαραστάσεις μιας κρίσιμης ανθρώπινης κατάστασης/ συνθήκης (π.χ. Όταν θέλεις να φύγεις...)
- το δίκτυο είναι σκόπιμο να παράγει ερωτήματα και θέματα που να βρίσκονται κοντά στα ενδιαφέροντα και τα βιώματα των μαθητών

Κριτήρια επιλογής κειμένων

- η δυνατότητα των κειμένων να αναδείξουν ενδιαφέροντα ερωτήματα - θέματα συζήτησης
- η λογοτεχνική ποιότητα των κειμένων
- η λειτουργία τους ως κειμένων ερεθιστικών για τη σκέψη και τον προβληματισμό, πιθανόν και «ανατρεπτικών», με την έννοια ότι υποδεικνύουν αμφισβητήσεις κυρίαρχων λογικών και μετατοπίσεις απόψεων
- η ίση αναλογία πεζών και ποιητικών κειμένων, παλαιών και σύγχρονων, ελληνικών και μεταφρασμένων

Υλικό μαθήματος

- Πρόγραμμα Σπουδών Νέων Ελληνικών
- Φάκελος υλικού (έτοιμα δίκτυα κειμένων – μια ασφαλής λύση για την πρώτη χρονιά)
- Φάκελος εκπαιδευτικού
- Υπόλοιπα βιβλία (2 πιθανές χρήσεις: για στήσιμο ενός νέου δικτύου ή για διεύρυνση των υπαρχόντων)
- Γλωσσάρι όρων – λογοτεχνική μεταγλώσσα (επαρκεί του βιβλίου μαθητή)

Ερμηνευτικός Διάλογος

η μέθοδος διδασκαλίας είναι η ουσία του νέου ΠΣ της Λογοτεχνίας της Γ' Λυκείου και χτίζει ΚΑΙ τις δεξιότητες που αξιολογούνται στις πανελλήνιες

Στόχοι Ερμηνευτικού Διαλόγου

- να αποκτήσουν αναγνωστικές δεξιότητες, ώστε να αξιοποιούν συνδυαστικά έναν αριθμό ενδοκειμενικών και εξωκειμενικών στοιχείων, για να ιχνηλατούν με μεγαλύτερη επάρκεια το νοηματικό υπόστρωμα των κειμένων **(διότι, για να συνομιλήσουμε με κάποιον/κάτι, χρειάζεται να αναγνωρίσουμε τι λέει)**
- να θέτουν κρίσιμα για εκείνους ερωτήματα/θέματα συζήτησης σχετικά με τα ζητήματα που πραγματεύονται τα κείμενα· τα ερωτήματα να λειτουργούν στη συνέχεια ως άξονες ή κέντρα αλληλεπιδράσεων και συνομιλιών μεταξύ των μαθητών **(διότι, για να συζητήσουμε για κάτι, χρειάζεται να αναρωτηθούμε πρώτα κάτι)**
- να διαπραγματεύονται τις υποθέσεις τους στο πλαίσιο μιας αναγνωστικής/ερμηνευτικής κοινότητας **(διότι το νόημα που δίνουμε εμείς σε κάτι, ενδεχομένως, δεν είναι το ίδιο με εκείνο που δίνουν οι άλλοι).**

Στόχοι Ερμηνευτικού Διαλόγου

- η ανακάλυψη και η αποδοχή της ερμηνευτικής πολλαπλότητας και της πολλαπλότητας των απόψεων
- η διαμόρφωση πυρήνων κοινών θέσεων μέσα από σταδιακές μετατοπίσεις
- η από κοινού συγκρότηση μιας πιο πολύπλευρης ερμηνείας

Βήματα Ερμηνευτικού Διαλόγου

α/ Πρώτη – σύντομη– προσέγγιση του κειμένου με στόχο την αρχική κατανόηση

«τι λέει το κείμενο»

β/ Άνοιγμα του θέματος ή διατύπωση του ερωτήματος που θα κινήσει τον διάλογο

«Ποιο βρίσκετε να είναι το κεντρικό ερώτημα/ θέμα συζήτησης που θέτει το κείμενο;»

γ/ Κυρίως διάλογος

Οι μαθητές τοποθετούνται στο ερώτημα/ θέμα συζήτησης που έθεσε ο πρώτος συντονίζει τη συζήτηση, δίνοντας τον λόγο, ομαδοποιώντας, καθοδηγώντας από τα πιο απλά στα πιο σύνθετα και τέλος συνοψίζοντας.

Οι παράλληλες τοποθετήσεις των μαθητών δεν συνιστούν διάλογο· μετατρέπονται σε διαλογική διαδικασία, εφόσον ο διδάσκων συμπλέκει συστηματικά τις ανταποκρίσεις, τις υποθέσεις και τις απόψεις τους· μετατρέπονται δε σε ερμηνευτική διαλογική διαδικασία, όταν και τους υποδεικνύει να στρέφονται στο κείμενο για να τις στηρίξουν.

«Αν καταλαβαίνω καλά, λες ότι [ο πρωταγωνιστής] δεν μεταμορφώθηκε, όπως είπε στην αρχή η Ελευθερία, με κάποια συνείδηση, όπως συμπλήρωσε η Νεφέλη, αλλά περνάς στη θέση του Νίκου: χαμένος πια, απλά επιβιώνει. Αυτό το στηρίζεις κάπου;»

Βήματα Ερμηνευτικού Διαλόγου

δ/Χρήση εργαλείων επέκτασης και εμπάθυνσης του διαλόγου

Ο ερμηνευτικός διάλογος ενδέχεται να μην μπορεί να αναπτυχθεί πλήρως μόνο με τις συνεισφορές των μαθητών· ή, να χρειάζεται μια εμπάθυνση, για την οποία, ούτως ή άλλως, οι μαθητές χρειάζονται υποστήριξη. Τότε, ο διδάσκων επιστρατεύει κάποια εργαλεία (π.χ. εξωκειμενική πληροφορία, απόσπασμα κριτικής, αφήγηση ιστορίας).

ε/ Νέοι διαλογικοί κύκλοι

Π.χ. Από μια παραδειγματική εφαρμογή στο κείμενο του Ν. Σεβαστάκη «Οι ζωγραφιές»: οι μαθητές/τριες επικεντρώνονται αρχικά στη στάση των καθηγητών του διηγήματος απέναντι στη σιωπηλή και αμέτοχη ηρωίδα. Θέτουν, λοιπόν, το ερώτημα αν ισχύουν σήμερα παρόμοιοι μηχανισμοί απομόνωσης του «διαφορετικού» μαθητή, αυτού που δεν ελέγχεται. Μετά από μια σειρά τοποθετήσεων, το κέντρο του διαλόγου μετατοπίζεται στο πώς αντιστέκονται τα άτομα με ιδιαιτερότητες, που δεν συμφωνούν με το εκπαιδευτικό σύστημα (όπως η ηρωίδα του διηγήματος). Στη συνέχεια, ο διάλογος αρθρώνεται γύρω από τον αμφιλεγόμενο ρόλο του αφηγητή: είναι δυσδιάκριτο αν παίρνει θέση απέναντι σ' αυτά που αφηγείται ή παραμένει ουδέτερος.

στ/ Ολοκλήρωση, κλείσιμο της διδασκαλίας

ερμηνευτικό σχόλιο (ανάδυση της υποκειμενικότητας του μαθητή)

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών

- ◆ δεν καθοδηγούν τη σκέψη των μαθητών σε προδιαμορφωμένες ερμηνείες
- ◆ δεν κάνουν προσχηματικές ερωτήσεις, αλλά λειτουργούν ως ισότιμοι συνομιλητές των μαθητών τους
- ◆ τους παρακινούν να συμμετέχουν άφοβα στο διάλογο, κινώντας τα νήματά του με φυσικότητα (λ.χ. «πώς το ακούτε αυτό που λέει ο Κώστας;»)
- ◆ διασταυρώνουν τις ανταποκρίσεις τους (λ.χ. «Αθηνά, αυτό που άκουσες από τον Φοίβο ενισχύει αυτό που είπες εσύ ή το αποδυναμώνει;»)
- ◆ τονίζουν τη συνεισφορά του κάθε μαθητή, επαναλαμβάνοντας ακόμη και τα λόγια τους, και επιχειρούν να χτίσουν τη συνέχεια του διαλόγου σε κάθε νέα άποψη που ακούγεται (λ.χ. «Νίκο αυτό που είπε η Κατερίνα το άκουσες; Μπορείς να κάνεις μια υπόθεση τώρα;»)
- ◆ εκθέτουν κάποιες φορές και τη δική τους αμηχανία απέναντι στα ερωτήματα του κειμένου (λ.χ. «Η αλήθεια είναι ότι έτσι όπως το είπες δεν το είχα σκεφτεί»)
- ◆ επιχειρούν να διακρίνουν τις μετατοπίσεις των μαθητών και μαθητριών καταθέτοντας πρώτα τις δικές τους μετατοπίσεις (λ.χ. «Εγώ αρχικά πίστευα αυτό, αλλά η συζήτησή μας εδώ με οδήγησε να βρω αρκετό ενδιαφέρον και σε εκείνο»)
- ◆ φροντίζουν να ρωτούν, στο τέλος, αν ο μεταξύ τους διάλογος βοήθησε να κατανοήσουν ή να αισθανθούν κάτι διαφορετικό από ό, τι πίστευαν στην αρχή.

Ερμηνευτικό Σχόλιο

1. Τι είναι;
2. Κριτήρια αξιολόγησης
3. Παραδείγματα ερμηνευτικών σχολίων

Τι είναι το ερμηνευτικό σχόλιο

Μια τοποθέτηση/ανταπόκριση του μαθητή στο θέμα/ερώτημα που ο ίδιος πιστεύει ότι θέτει το κείμενο. **Η δυνατότητα της ανταπόκρισης των μαθητών σ' αυτόν τον τύπο της αξιολόγησης οικοδομείται σε όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους μέσα από τον ερμηνευτικό διάλογο.**

Πιθανή Διατύπωση:

«Ποιο είναι το ερώτημα το οποίο, κατά τη γνώμη σου, επιχειρεί να διερευνήσει το κείμενο; Ποια απάντηση νομίζεις ότι δίνει το διήγημα; Τι πιστεύεις εσύ για το ερώτημα που διατύπωσες;»

Τρόπος εξέτασης, Υ.Α. 124892/Δ2

Το **τρίτο θέμα** σχετίζεται με το λογοτεχνικό κείμενο και αφορά στην παραγωγή ερμηνευτικού σχολίου, με το οποίο επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες, αφενός να αναπτύσσουν κρίσιμα θέματα/ερωτήματα που πραγματεύεται το λογοτεχνικό κείμενο, αξιοποιώντας συνδυαστικά κειμενικούς δείκτες ή και στοιχεία συγκειμένου, αφετέρου να τοποθετούνται/ανταποκρίνονται στα θέματα/ερωτήματα αυτά, τεκμηριώνοντας τις προσωπικές τους θέσεις. Η προβλεπόμενη έκταση της απάντησης μπορεί να κυμαίνεται από 100 έως 200 λέξεις.

Κάποια κριτήρια αξιολόγησης

- εντοπισμός θέματος/ερωτήματος που βρίσκεται σε συνάφεια με το κείμενο
- κειμενική τεκμηρίωση (δεν μιλάμε απλώς για το θέμα ερήμην του κειμένου, αξιοποιούμε κειμενικά στοιχεία και μορφικές επιλογές)
- η λογοτεχνική μεταγλώσσα/θεωρία μπορεί (ή και όχι) να χρησιμοποιηθεί (αόρατο εργαλείο) (δεν περιμένουμε από τον μαθητή επίδειξη λογοτεχνικών γνώσεων, αλλά κριτική προσωπική ματιά στο κείμενο)
- υποκειμενική τεκμηρίωση / προσωπικός τόνος (όχι ξύλινος, τυποποιημένος λόγος)
- πιθανή σύνδεση με την πραγματικότητα που βιώνουν οι μαθητές
- χρήση στοιχείων συγκειμένου (π.χ. από το εισαγωγικό σημείωμα)
- αρετές λόγου (σαφήνεια, αυθεντικότητα, πυκνότητα ιδεών)

Παραδείγματα Ερμηνευτικών Σχολίων

Θανάσης Βαλτινός, Φουραντάν

Το ζήτημα που, κατά τη γνώμη μου, θέτει το διήγημα του Βαλτινού **σχετίζεται με τον τρόπο που σκεφτόμαστε και επιλύουμε ένα πρόβλημα της ζωής μας**. Στη συγκεκριμένη περίπτωση πρόβλημα συνιστά για τη μητέρα η εγκυμοσύνη της κόρης της. Κι αυτό είναι «πρόβλημα», διότι το περιβάλλον στο οποίο ζουν αντιμετωπίζει ως «*μεγάλο σκάνδαλο να γεννήσει μια ανύπαντρη κοπέλα*». Η μητέρα ταυτίζεται με το περιβάλλον αυτό και τις αντιλήψεις του και γι' αυτό νιώθει «ντροπή» που η κόρη της αποκλίνει από το κανονιστικό πλαίσιο. Αυτό της «θολώνει» τον νου και δίνει τη λύση που δίνει. Η απόλυτη ταύτισή της με το περιβάλλον δεν της επιτρέπει να σκεφτεί, να συναισθανθεί και να ενεργήσει διαφορετικά.

Με βάση τα παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι στην κοινωνία, την οποία αποτυπώνει το διήγημα, η αντιμετώπιση και η επίλυση ενός προβλήματος υπαγορεύονται από παράγοντες έξω από το άτομο. Το άτομο εδώ, η μητέρα εν προκειμένω, επιλύει το πρόβλημα με βάση τους κανόνες που επέβαλλαν οι άλλοι, οι πολλοί, το σύνολο. Ο συγγραφέας αποτυπώνει την παραπάνω εντύπωση στον λόγο της μητέρας. Είναι ένας λόγος στεγνός, που σε καμιά περίπτωση δεν αφήνει το συναίσθημα να εκδηλωθεί. Πουθενά στην αφήγηση της μητέρας δεν υπάρχουν κενά ή σιωπές.

Η απόσταση που έχει μεσολαβήσει από την κοινωνία που αποτυπώνεται στο διήγημα και τη δική μας είναι μεγάλη. Ακόμα κι αν και σήμερα δίνονται τέτοιες λύσεις, αυτές δεν αποτελούν τον κανόνα. Η έμφαση σήμερα θα δινόταν στην καταγγελία και τη δίωξη του πραγματικού ενόχου και όχι στη δίωξη του θύματος. Επομένως, το ενδιαφέρον του διηγήματος δεν είναι τόσο στη θέση, στην απάντηση που δίνει στο ερώτημα που προκαλεί, αλλά στον τρόπο με τον οποίο θέτει και διαχειρίζεται το ερώτημα (*πώς αντιμετωπίζω ένα μείζον πρόβλημα στη ζωή μου*), καθώς συγχέονται τα όρια ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη λογοτεχνική αναπαράστασή της. Ο αναγνώστης αναρωτιέται αν διαβάσει ένα διήγημα ή απόσπασμα από μια κατάθεση ενώπιον ανακριτή.

Παραδείγματα Ερμηνευτικών Σχολίων

Θανάσης Βαλτινός, Φουραντάν

Κατά τη δική μου άποψη το κείμενο πραγματεύεται το ζήτημα της τιμής και της αξιοπρέπειας που θα έπρεπε να είχε κάθε οικογένεια, ώστε να επιβιώσει στο στενό και περιορισμένο περιβάλλον της κοινωνίας στο χωριού. Σε αυτό το κείμενο καταλαβαίνουμε την ψυχοσύνθεση και την ιδιοσυγκρασία της ελληνικής επαρχίας, όπου η τιμή ενός ανθρώπου, πόσο μάλλον μιας οικογένειας πρέπει να είναι δεδομένη, ώστε να αντιμετωπίζεται με σεβασμό από τους άλλους. Η ντροπή ξεπλένεται μόνο με αίμα και στη συγκεκριμένη περίπτωση με τη δολοφονία της Ρούλας. Το αίσθημα της τιμής και της ηθικής ακεραιότητας είναι εξέχουσας σημασίας με τις πράξεις ενός μόνο ατόμου να χαρακτηρίζουν και να ακολουθούν μια ολόκληρη ομάδα, όπως η οικογένεια. Μια οικογένεια όπως αυτή του κειμένου για να επιβιώσει απαιτείται να ακολουθεί στον ακέραιο βαθμό τις ηθικές προσταγές της εποχής. Κατ' αυτόν τον λόγο η πράξη της μητέρας μπορεί να θεωρηθεί ως λογική και να αιτιολογηθεί εύκολα, αφού βάζει το συλλογικό συμφέρον πάνω από το ατομικό της Ρούλας και την ποιότητα ζωής των υπολοίπων έναντι της ζωής της Ρούλας. Έτσι η μητέρα ακολουθεί τις ηθικές αρχές της κοινωνίας στην οποία ζει, διατηρώντας την τιμή της και τιμητική της ακεραιότητα. Γενικά από το κείμενο καταλαβαίνουμε πως κάποια πράγματα όπως η τιμή και η ευδαιμονία των περισσότερων υπερβαίνουν τη ζωή κάποιου, ο οποίος έχει υποπέσει σ' ένα παράπτωμα και αξίζει την ανάλογη τιμωρία.

Παραδείγματα Ερμηνευτικών Σχολίων

Θανάσης Βαλτινός, Φουραντάν

Το κύριο θέμα του Φουραντάν του Θανάση Βαλτινού είναι, κατά τη γνώμη μου, **τι μπορεί να οδηγήσει μια μητέρα στην πιο αποτρόπαιη πράξη**, την «εν ψυχρώ» («εθόλωσε το μυαλό μου ... το ράδιο έλεγε τις ειδήσεις ... έβαλα στα παιδιά μου να φάνε... πήρα ένα μπουκαλάκι [...] Φουραντάν και έριξα λίγο στο πιάτο... το έφαγε όλο») δολοφονία της (εγκυμονούσας εν προκειμένω) κόρης της. Η ίδια η διαλογική/θεατρική δομή του κειμένου που συνιστά ουσιαστικά μια ανάκριση (τι έγινε και γιατί;) με έκανε να επιλέξω αυτό το θέμα. Ποιες αιτίες λοιπόν οδήγησαν τη συγκεκριμένη μητέρα στην επιλογή να διαχειριστεί με αυτόν τον τρόπο το πρόβλημά της; Το ίδιο το κείμενο μάς δίνει τα εξής στοιχεία: 1. Ο θυμός της μάνας με την κόρη της Σταυρούλα για την εγκυμοσύνη και την απόκρυψή της. 2. Το κοινωνικό πλαίσιο/το χωριό, το «σκάνδαλο» που θα προέκυπτε. 3. Ο φόβος της κοινωνικής κατακραυγής/η ντροπή και για τα υπόλοιπα παιδιά της. 4. Η απόγνωση: «Ό,τι έκανα το έκανα, γιατί η Ρούλα με είχε φέρει σε απόγνωση». 5. Η προσωπική ιστορία της μάνας: Ο αγώνας που έδωσε σε όλη της τη ζωή για να αναθρέψει, χήρα από τα τριάντα εφτά της, πέντε παιδιά δουλεύοντας όλη μέρα. Βλέπουμε, λοιπόν, πως η πρόταξη των κοινωνικών συμβάσεων και απαιτήσεων έναντι της οικογενειακής φροντίδας (μην ξεχνάμε πως η μητέρα δεν προστάτατευσε καν επαρκώς την κόρη της από τον κουνιάδο της που την ατίμασε) που οδηγεί στην ή προκαλείται από την έλλειψη αγάπης, απογυμνώνουν τη μητέρα από κάθε συναίσθημα που θα μπορούσε να αποτρέψει την πράξη της. Μέχρι και στην τελική της απολογία προς «τον Θεό, τα παιδιά (της) και τους ανθρώπους» δικαιολογείται για τη δολοφονία αλλά δεν δείχνει πραγματική μετάνοια. Παραμένει συναισθηματικά αποστασιοποιημένη και νομίζω πως, αν μπορούσε να γυρίσει πίσω, θα το ξαναέκανε.